

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH BÖLÜMÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ BÖLÜMÜ

ULUSLARARASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
22–24 EKİM 2008

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKISH REPUBLIC
22–24 OCTOBER 2008

EDİTÖRLER
Bayram KODAMAN
Süleyman SEYDİ
Hayri ÇAPRAZ
Turgut ERMUMCU
Murat KILIÇ

ISPARTA 2008

©Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü

ISBN: 978-9944-452-26-7

Editörler
Bayram KODAMAN
Süleyman SEYDİ
Hayri ÇAPRAZ
Turgut ERMUMCU
Murat KILIÇ

Yayına Hazırlayan
Murat KILIÇ

Birinci Basım: Aralık 2008

Bu kitaba esas olan
Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu 22-24 Ekim 2008/Isparta

Düzenleme Heyeti
Prof.Dr. Bayram KODAMAN
Doç.Dr. Süleyman SEYDİ
Yrd.Doç.Dr. Hayri ÇAPRAZ
Okt.Turgut ERMUMCU
Okt. Murat KILIÇ

İrtibat Adresi
Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
32260 Çünür/ISPARTA
Tel: 0 246 2114161/2113527
Elektronik Posta: mkilic@sdu.edu.tr

Sosyo-Kültürel Yönüyle Türkiye'nin Modernleşmesi

Roida RZAYEVA*

Modernleşme, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel alanları kapsayarak, konuya bakış açısına ve her toplumun sosyo-kültürel dokusuna göre farklılık gösterir. Dolayısıyla modernleşme, ekonomik, siyasal, kültürel vb. olmak üzere tür ayrımına tabi tutulur. Modernleşmenin en bariz hissedildiği alan kültürdür ve bu durum kültürel modernleşmeden bahsetmemize olanak sağlıyor. Modernleşme sırasında toplumda tezahür eden değişim ve dönüşümler bu sürecin sosyo-kültürel yönünü oluşturur.

Çalışmanın temelini, modernleşme süreçlerinin ülke özelliklerini, yani toplumsal değişimlerin (dönüşümlerin) sosyo-kültürel sınırlarını çizebilen çerçevenin felsefi kavrama ilkesi oluşturuyor.

Modernleşme analizinde sosyo-kültürel gerçeklik, yalnız modernleşmenin başarısını değil, gerçekleşme olasılığını da şartlandırır. Sosyo-kültürel modernleşmenin başarısı ve etkinliği toplumdan topluma, kültürden kültüre çeşitlilik arz etmektedir.

Her kültür belirli topluluğun sosyal deneyim şekillerinin bileşimidir. Kültürel konfigurasyonun özgünlüğü, toplumun tarihsel kaderinin özgül oluşuna bağlıdır. Aynı zamanda şunu da belirtmeliyiz ki farklı toplulukların tümüyle identik (aynı) tarihsel kaderleri olamaz. Kültürel konfigurasyonların özdeşliğinden değil, sadece benzerliğinden, örneğin, Türk halklarının (Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin) kültürel-dilsel gelenek temelinde tarihsel-etnografik birliğinden bahsedebiliriz. Bu, konfesyonel ve dinsel birliğin temelinde kültürel-tarihsel ve uygarlık ortaklığı da olabilir. Fakat her kültürel yapılış eşsizdir, tektir ve onun özdeşleştirmesini sağlayan somut tarihsel özelliklere sahiptir. Dolayısıyla sosyal deneyim, kültürün en önemli özlü bileşenidir. Toplumsal deneyimin en kabul edilebilir ve istenir şekilleri tarihsel gelişim sürecinde seçilir ve kavramsal ve düşünsel saptamalar, değer ve normlarda pekiştirilir. Yerel kültürel deneyimden (her toplumun sosyal deneyiminden) başka, insanlığın sosyal deneyiminin birçok unsurları özdeştir, örneğin beşeri değerler[1].

Bugün bizler felsefi-kültürel düşüncenin ana konularına değinen insan topluluğunun tinsel yenileşmesinin türlü kuramsal ve pratik varyasyonlarını gözlemleyebiliyoruz[2]. Çağdaş Türkiye'de modernleşmenin sosyo-kültürel tahlili, öncelikle sosyo-kültürel dönüşümler sorunlarına çözüm getirdiği için güncel konu olarak ele alınıyor. Bu durumda sosyo-kültürel yaklaşım, yalnız genel kuramsal yapıların değil, belirli süreçlerin açıklanması için de temel oluşturduğundan önem taşımaktadır[3]. Çağdaşlaşma kavramı, Türkiye'nin iktisadî ve sosyo-kültürel gelişmişliğini ifade eder.[4] Dolayısıyla Türkiye'nin modernlemesinin sosyo-kültürel yönüyle değerlendirilmesine ihtiyaç dudyulmaktadır.

Dünyada bir "modernleşme modeli" olarak ele alınan "Türk modernleşmesi", Osmanlı'nın son dönemlerinden günümüze değin süregelen değişimleri, dolayısıyla Türkiye'nin 200 küsur yıllık modernleşmesini, Cumhuriyet döneminde çağdaşlaşma yolunda atılan adımları ve Atatürkizmi bir çağdaş düşünüş sistemi olarak içermektedir. Türkiye'nin modernleşme historiyografisinde Cumhuriyet dönemi, bu sürece şekil veren ve benzersiz başarımlar nedeniyle önem kazandıran safha olarak nitelendirilmiş ve gelecek Türkiye'nin modernleşme projesinin temelini oluşturmuştur. Atatürk'ün çizdiği modelin, diğer tarihi deneyimlerden farklı olarak, çağdaş dünyada hâlâ var oluşu, kuşkusuz Türkiye'nin geleceğini öngören, Türkiye'de çağdaş devlet sisteminin temelini atan şahsiyetin sayesindedir. Kısa tarihsel süreçte Türk toplumunun çağdaşlık yolunda önemli yol katederek ve böylelikle diğer gelişmekte olan ülkelere, bilhassa müslüman toplumlarına, örnek teşkil ederek farklı konum edinmesi, bugün dünyada ve bölgesel politikada "Türk gelişme modeli"nden bahsedilmesini sağlamıştır.

Yabancı literatürde sık sık kullanılan "Türk modernleşmesi", "Türk modeli" veya "Türk modernleşme modeli"nden Mustafa Kemal Atatürk döneminde gerçekleştirilen çağdaşlaşma hareketi ve

* *Yrd.Doç.Dr., Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Doğu Bilimleri Enstitüsü, Doğu-Batı Bölümü, roida@bk.ru*

[1] Культурология XX век: Словарь. СПб: Университетская книга, 1997, с. 221-222

[2] Культурология XX век: Энциклопедия, В 2-х т. Т.1, Т.2, Санкт-Петербург: Университетская книга, 1998, http://www.philosophy.ru/edu/ref/enc/index.html, с.II, s. 298

[3] Николаенко Д.В., Социо-культурные миры. Т. 1: пространственно-временная динамика социо-культурных систем, 1998, www.nikolaenko.ru

[4] Emel Doğramacı, "Atatürk Düşüncesi ile Türk Kadının Çağdaşlaşması", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara, AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 211

Türkiye'nin bu çizgide devam eden sonraki modernleşmesi anlaşılmaktadır. Nitekim Atatürk devriminin modeli, çağdaşlaşma amacını güdüyor ve çağdaşlık düzeyine ulaşmayı hedefliyordu[5].

Atatürk'ün "Türk Devrimi yalnız Türk ulusu bakımından değil, bütün uygar insanlık için dikkatle üzerinde durulmaya değer bir harekettir" sözlerinden yola çıkarak, Türk modernleşmesinin mimarı olan Atatürk'ün ve gerçekleştirmiş olduğu çağdaşlaşmanın önemi, "cemiyetin temellerini kavrayan ve değiştiren bir kuvveti – modern devleti"[6] yaratmış oluşundan doğar.

Yukarıda belirtilen modelin bügünkü uzantıların çerçevesi ve çağdaş modernleşme üzerine olan literatürde değerlendirmelerine göz atacak olursak, "Türk modeli" denilen modernleşme altında ne kastedildiği ve nasıl yorumlandığı konusuna bir nebze de olsa açıklık getirmiş oluruz.

Bazı Rus yazarları, örneğin felsefe professörü V.Fedotova "Diğer" Avrupa'nın Modernleşmesi"[7] (Модернизация «другой» Европы) adlı çalışmasında, "yetişme modernleşmesi" denilen modernleşmenin yaşanıldığı ülkelere birkaç ülkenin yanısıra, örneğin Rusya, Meksika gibi, Türkiye'yi de ait ediyor. "Yetişme modernleşmesi"nin en önemli özelliği, bu süreçte kültüroloji imajını kaybetmeden Batılılaşmanın gözlemlenebilmesidir. Modernleşme kuramlarında bu tip, modernleşmenin (Batılılaşmaya benzer), daha sık sık neomodernleşmenin – modernleşmenin yeni ifadesinin ve şeklinin "modeli" olarak ele alınıyor[8]. Bu "model", çarpıcı örneği Türkiye olan bir sıra ülke örneğinde inceleniyor.

"Yetişme modernleşmesi", Batılılaşma gibi hem bağımsız gelişme yolu, hem de modernleşme sürecinin sürekli bileşeni olabilir. Türkiye için bu kavram, bağımsız tarihsel gelişim ve sosyo-kültürel dokusunda Batı etkisinin mevcudiyeti nedeniyle kullanılmaktadır. Fakat bu kavram çerçevesinde kullanılan ülkeler değişik sosyal sisteme sahip oldukları gibi, farklı – Ortodoks-Hıristiyan, Müslüman ve Latin Amerika –uygarlıklara da aittirler. Bunları birleştiren hususun klâsik kültür evrelerini geçmeyen, fakat modernleşme konusunda büyük yol kateden Batılı olmayan ülke oluşlarıdır. Ayrıca Rusya ve Türkiye'nin coğrafi konumu, Avrasya'daki mevkii arasında da benzerlik bulunmaktadır[9].

Rus kuramcılar, "yetişme" modernleşmesinin Türkiye'deki olumlu sonuçlarının, benzeri başarının onu izleyen diğer, yani Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde de olasılığını gösterdiği kanaatindedir.

Esas itibariyle "yetişme modernleşmesi" hükümet tarafından gerçekleştirilir ve sonucu olarak sosyal ve siyasî alanlarda gereken değişimler meydana gelir, bu da toplumda kültürel alanda dönüşümlere yol açar. Yani bu durumda kültür alanındaki değişimler, ilk önce siyasî ve sosyal alanlarda husul bulan dönüşümlerden doğar.

Yabancı literatürde "yetişme modernleşmesi"nin en önemli özelliği kültüroloji imajını kaybetmeden Batılılaşmanın gözlemlenmesi olduğu halde, modernleşmeye ilişkin Türk literatüründe Türkiye'de modernleşme genellikle Batılılaşma olarak nitelendirilmektedir.

Türkiye'nin modernleşme tarihine göz atacak olursak, bu sürecin Osmanlı dönemine dayanmakta olup, daha çok Batılılaşma olarak gerçekleştirildiğini görüyoruz. Böylelikle Türk modernleşmesi tarihinin Batılılaşma olgusuyla ilintili olduğunu söyleyebiliriz. Fakat o zaman "yapılan reformlar, bilimsellikten öte, Batı'ya benzeme ve Batılı gibi olma hevesinden kaynaklanan yüzeysel yenilikler derecesinde kalmıştır. Sonuçta toplumun sosyo-kültürel yapısında çağdaşlaşmaya yönelik önemli bir gelişme görülmemiştir"[10].

Buna karşılık Atatürk, Türkiye'yi bir Batı ülkesine dönüştürmek istemiyordu. O, sadece kendi eserini Avrupa devletlerine (ülkelerine) eşit yapmaya çalışıyordu. Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği modernleşme bu devlete uluslararası alanda layık (saygın) yer tutmaya imkan verdi. Dünyanın gidişatının Batı üzerinde olacağı vizyonuyla ülkeyi oraya doğru götürmek düşüncesinden hareket ediyordu. O, çağdaş Türkiye tarihinde yeni bir dönem başlattı.

Bu bağlamda "Biz, batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde

---

[5] Hasan Cicioğlu, "Türkiye Cumhuriyeti ve Modern Çağdaşlaşma Modeli", Atatürk ve Modern Türkiye, Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2001, s.276

[6] Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 123

[7] В.Г. Федотова, Модернизация «другой» Европы, Москва: ИФРАН, 1997, http:// www.philosophy.ru

[8] J.C. Alexander, "Modern, Anti, Post and Neo: How Social Theories Have Tried to Understand the "New World" of "Our Time", Zetschrift für Soziologie, Jg. 23, Heft 3, 1994, p. 165-167

[9] В.Г. Федотова, a.g.e.

[10] Murat Tazegül, Modernleşme Sürecinde Türkiye, Babil Yayınları, İstanbul, 2005, 86-87

benimsiyoruz"[11]; "Türkiye ...hiçbir milleti taklit etmeyecektir. Türkiye ne Amerikanlaşacak ne de Batılılaşacaktır; o sadece özleşecektir"[12] sözleri yukarıda belirtilen düşünceyi destekler niteliktedir.

O'nun için Batı örnekleri ilke olarak tek değildi, yani "İlim ve fen nerede ise oradan alacağız!"[13] fikrinden hareket ediyordu. Dolayısıyla bunlar başka yerde olduğu takdirde oradan alınmaya çalışılacaktır. Atatürk, Batı'yı olduğu gibi almak yerine onun aklı ve bilimi esas alan çağdaş ilkelerini millî değerler ile kaynaştırarak alınmasından yanaydı[14]. Dolayısıyla Atatürk için Batı sadece çağdaşlığı simgeleyen bir yöneltimdi.

Batılılaşma şeklinde anlaşılan modernleşme bilinçte "Batılı olmayan"dan "Batılı olan"a doğru bir yol katetmekle geçilen bir süreç gibi görülür. Dolayısıyla Batılılaşma çağdaşlaşmak için bir araç niteliğinde sayılır. Modernleşme kavramı Batı'da ortaya çıktığı için, dünyada uzun süre bir yöneltim olarak kabul edilmekte ve hâlâ bu eğilim devam etmektedir.

Bugün Atatürk Türkiye'sinden farklı olarak Batı modeli tek ve üniversel sayılmadığı gibi, modernleşmenin Batılılaşmayla eşanlamlı olmadığını ve modernleşmenin daha kapsamlı bir süreç olarak zaman zaman Batılılaşmayı da ihtiva edebileceğini, fakat son zamanlarda bu eğilimden sapmanın gözlemlendiğini farkediyoruz. Modernleşme sürecinde bu yolu takip eden toplumlarda, bunların birçoğunun deneyimi bu modelin her toplumun sosyo-kültürel dokusuna uymadığı gibi, zaman içerisinde değerler çatışmasının yaşanabildiği bilinmekte, bu modelin her doku üzerinde birebir uygulanması ve günümüzde aktüalitesi, yani güncelliği hususunda tartışmalar sürmektedir. Ayrıca bazı farklı çağdaş uygulanışlar Batı modelini alıp uygulamaktan başka alternatifin olduğunu sergilemektedir. Bu durum özellikle Güney-Doğu ülkelerinin özgün modernleşme modelleriyle ortaya konulmuştur.

Türkiye modernleşme tarihi içinde Atatürk döneminin ele alınmasının başlıca sebebi, o dönemde modern Türkiye imajının yaratılmış olmasıdır. Sosyal ve kültürel değişimler, modernleşme hareketinin uygulaması olarak toplumda ortaya çıkarak gelişmiş ve toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Modern Türk toplumunun inşa sürecinde Atatürk Dönemi inkılâplarının etkileri çok güçlü ve kalıcı olmuştur.

Birçok hem Türk, hem de yabancı kaynaklarda Türkiye'nin 'ilk'lerden (ilk ülkelerden biri) biri olarak kendi özgün modernleşme örneğini (modelini) sergilemesi gibi, dünyada hiç bir ulusun, hiç bir toplumun, Türk toplumu kadar kısa sürede, onun kadar köklü olarak bu tür inkılâpları gerçekleştirememiş olması vurgulanmıştır: "Pek çok ulusun yüz yıla bile sığdıramayacağı bu işler onbeş yıl içinde başarıldı"[15].

Ayrıca bu modernleşmede somut bir sonuca ulaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti bu çağdaşlaşmanın en büyük eseridir[16].

Atatürkçülük Türk toplumunun çeşitli alanlarında köklü değişiklikler gerçekleştirmiştir.

Atatürk döneminin Türkiye tarihinde yeri ve önemi, total oluşuyla ilgilidir, yani daha önceleri gerçekleştirilen kısmi modernleşmeden farklı olarak sadece siyasal ve ekonomik değil, sosyal ve kültürel modernleşmeyi da öngörmüş olmasına bağlıdır. "Eğitim" ve "Kültür" anlayışıyla da bir uygarlık tasarımı değerinde olan Türk Devrimi[17] ve modern Türkiye'nin oluşumunda büyük payı olan bu dönem sosyo-kültürel alanda önemli değişiklikler getirmiştir.

Kıyafet inkılâbı, kadın hakları, uluslararası takvim ve ölçü değişiklikleri, soyadı kanununun kabulü gibi bir dizi reformun yanısıra, Eğitim Birliği Kanunu, Yazı ve Dil İnkılâbı ve yeni tarih anlayışı gibi inkılâpçı uygulamalar Türkiye'de kültür ve eğitim alanında önemli adımlar olmuştur. Atatürk, "her inkişafın ilk yapıtaşı olan mesele" olarak tanımladığı ve inkılâplarının en önemlilerinden biri olan Harf İnkılâbından başka 1933'te Üniversite Reformunu başlatarak, birçok yüksekokul, enstitü ve fakülteler oluşturmuştur. Çağdaş şekillere yönelim toplum modernleşmesinin ana gayesini teşkil ettiği için her düzeyde eğitim sistemi gerekliliği düşüncesinden hareket ediliyordu.

---

[11] Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959, s. 176

[12] Mustafa Kemal Atatürk, Söylev ve Demeçleri, C.III, s.90

[13] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.44

[14] Mustafa Yılmaz. "Atatürk'ün Modernşleşme Modeli", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 167

[15] Ahmet Mumcu, "Atatürk ve Çağdaşlaşma Üzerine Genel bir Değerlendirme", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 334

[16] İsmet Giritli, "Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Türk Toplumundaki Sonuçları", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 315

[17] Özer Ozankaya, "Bir Uygarlık Tasarımı Olarak Türk Devrimi", Atatürk ve Modern Türkiye, Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2001, s. 399.

Dünyanın birçok ülkesinde hayranlıkla karşılanan Türk inkılâbının hukuk alanındaki başarısı 1926'da kabul edilen Türk Medenî Kanunu, Türk Borçlar Kanunu ile tescillenmiştir. "Modern devletin, lâik toplum unsurlarının ortaya çıkardığı bir yapılar bütünü"[18] düşüncesinden hareket ederek "Yeni Hukuk Düzeni" lâik esaslara oturtulmuş, çünkü lâiklik, reformların temel taşı ve modernleşmenin ve sosyal dönüşümlerin zorunlu öğesidir.

Yeni sosyal düzenin şekillenmesinde büyük payı olan yeni Hukuk Sistemi, Türkiye'de önemli moderleşme uygulamalarını gerçekleştiren ve yerleştiren hareket olmuştur[19].

Hukuk inkılâbıyla sağlanan kadın-erkek eşitliği, demokrasinin temeli olan eşitlik ilkesinin Türk toplumunda gerçekleştirilmesini[20], 1930 ve 1934 yıllarında Kadınların siyasal hayata katılmalarıyla, özellikle 5 Aralık 1934'te yapılan Anayasa değişikliği ile kadına milletvekili seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla devam etmiştir.

Türk toplumunda kadının çağdaş düzeye erişebilmesinde Cumhuriyet döneminde kendisine tanınan siyasî, sosyal hakların çok önemli payı vardır. Toplumsal hayatta yeni statü edinmesini sağlayan adımlar içerisinde üç reformun - Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924 yılında eğitimin birleştirilmesini sağlayan kanun), Türk Medenî Kanunu (1926) ve Türk kadınına siyasal hakların verilmesini sağlayan kanunun (1934) rolü şüphe götürmez. O tarihte bu hakların kadınlara henüz birçok toplumlarda tanınmamış olması, bu adımlara ayrı bir önem kazandırmıştır.

Atatürkçü görüş ve düşünce, Türkiye'nin özellikle kültürde çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarak daha da ilerleyip yükselme ve medeni dünyadaki haklı yerini alması gibi temel esaslara dayanmaktadır. Kültürel yönünün önemli oluşunun başlıca nedeni, "Atatürk'ün kültür politikasının bugün Türkiye'yi Türkiye yapmış" olmasıdır[21].

Genel bir değerlendirmede toplumsal dönüşümleri ele alacak olursak, değişimlerin, toplumun karşılaştığı veya bu kavramın sınırları içinde incelenen problemler olarak kabul edildiği zaman gerçekleştiğini gözlemleyebiliriz. Bu problemler ideoloji, din, değerler sistemini etkiliyor, dönüşümlerin özelliği (türü) ve gerçekleşme yolları ise yöntemlerinin, özellikle tahlil yöntembiliminin gelişmesine etki yapıyor. Toplumun kendinin ve problemlerinin, ulusal kimlik çerçevesi içinde kendi *ben*'inin, aynı zamanda kendi amacının *bilincine varması* – toplum üyelerini ilişkilendiren ve içsel ve dışsal problemlerin ortak çözümünü sağlayan başlıca birleştiren güçtür. Bu derin ve etkili güçtür. Toplum üyelerinin gönenci ve güvenliği onun etkinliğine bağlıdır, çünkü geçmişin deneyimin kanıtladığı veya zamanın imtihanından geçmiş – inanç, gelenek, kurum vb. kolaylıkla vazgeçilmiyor.

Modernleşme konusundaki, örneğin Rusça olan literatürde, "Türk modernleşmesi"in başarıları, dünya görüşü özelliği, Türk toplumunun yeniliklere açık oluşlarıyla açıklanan psikolojik arketipik özelliklerinde görülüyor.

Sosyo-kültürel modernleşme ilk önce hayat felsefesindeki değişimlerle kendini belli eder.

Bazen Mustafa Kemal Atatürk'ü "Türk Rönesansı"nın yaratıcı olarak nitelendiririler[22] Bu görüşün dayandığı hususları inceleyecek olursak, Türk devriminin kurumsal çağdaşlaşma getirdiği gibi, düşünsel çağdaşlaşma getirdiğini gözlemleyebiliriz.

Tabii ki sosyal ve kültürel dönüşümler toplumun hayatında akisler doğurduğu gibi, mantalite, toplumsal bilinçte de değişimlere yol açmaktaydı. Bu modifikasyonları, bir süre içinde değerlendirmelerde ortaya çıkan değişimlerde gözlemliyebiliriz. Özdeş sosyo-kültürel spesifiğe sahip toplumlar için hangi özelliklerin ana çizgiler olduğu, hangilerinin ise ara çizgiler olduğunun meydana çıkarılması, bu sürecin zamansal olduğunu gösterir.

Atatürk'ün "Büyük hâdiseler, fikirlerde büyük inkılâplar yapar" sözlerinden hareket ederek, modernleşmenin sosyo-kültürel alana etki yaparak, dolayısıyla toplumu oluşturan ve kültürün taşıyıcısı olan üyelerin bilinci ve düşünceleri üzerinde de önemli değişimlere yol açtığını söyliyebiliriz. İlk önce algılamada

---

[18] Yılmaz, a.g.m., s. 193

[19] İsmet Giritli, "Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Türk Toplumundaki Sonuçları", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 316

[20] Mumcu, a.g.m., s. 334

[21] Kadir Güldiken, "Atatürkçülüğün Kültürde Etkisi ve Türk Dünyasında Değeri", Atatürk ve Modern Türkiye: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2001, s. 47

[22] Yılmaz, a.g.m., s. 167; Girştli, a.g.m., s. 319; Hülya Baykal - Tan Baykal, «Atatürkçü Çağdaşlaşma Yönünden Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliği ve Yönetsel Uyum", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 223; Abdurrahman Çaycı, "Atatürk ve Tarih Boyutu İçinde Çağdalaşma", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 114

değişim gözlemlenmektedir. "Modernleşmeyi, geniş kapsamlı toplumsal bir değişme süreciyle ifadelendiren ve şimdi şu anı nitelendiren modern kelimesi dikkate alındığında, modern insan da bu kapsamlı değişimin vardığı son noktada, sürekli olarak şimdiyi, içinde bulunan zamanı yaşayan insan anlamına gelmektedir. Modern insan geleneksel değerlerin yerine, modern unsurları barındıran, sürekli bir gelişme düşüncesi taşıyan modern toplumun temel taşıdır"[23].

Kültürün gelişimiyle değerler yeniden değerlendirilir, yeni ayarlar, yeni değersel ve anlamsal yöneltimler oluşur. Yeni değersel nitelemelerin ortaya çıkması, farklı kültürlerle difüzyonuna bağlıdır.

Çağdaşlık, rasyonel zihniyettir. Çağdaşlaşma düşünce özgürlğünde belirir, akılcılığa geçmedir. "...*Kâinata bakış tarzı* medeniyete bir kül olarak şekil vermektedir. Temel hayat görüşü, bütün medeniyet unsurlarına şekil ve mana veren prensiptir. Kültür-medeniyet, insanın cemiyetle ve kâinatla münasebetlerinde belli bir yorumlama ve değerlendirme sistemidir ve organik bir bütün teşkil eder. Netice olarak, modernleşmede en önemli olay *attitude* de, hayat görüşü ve davranışında meydana gelen değişmedir". "...Atatürk'ün radikal modernleşme fikri, yani yalnız maddî ve teknik unsurlarda değil, Türk cemiyetinde *attitude'ü* tayin eden hayat görüşünde topyekûn modernleşme kararı, bu son görüşün ışığı altında tamamiyle haklı görünür. Atatürk'e kadar Türkiye'de, bilhassa geleneksel cemiyetin mukavemeti sebebiyle, modernleşmenin yalnız teknikte ve usullerde mümkün ve arzu edilir bir şey olduğu görüşü hâkimdi"[24].

Türk modernleşme tarihinin çok uzun tarihi olmasına rağmen, Türkiye'nin gerçek modernleşme yoluna girmesi, dolayısıyla topyekûn modernleşme hayat görüşünde modernleşme kavramı ile sağlanmıştır. Yani "Atatürk'ün radikalizmi, yalnız bir derece farkı değil, bir mahiyet farkı doğurmuştur"[25].

Atatürk'ün amacı, Türkiye'ye yeni bir dünya görüşünün getirilmesiydi. "Medeniyim diyen Türkiye Cumhuriyeti halkı zihniyetiyle medenî olduğunu ispat ve izhâr etmek mecburiyetindedir... Aile hayatıyla, yaşayış tarzıyla medenî olduğunu göstermek mecburiyetindedir"[26].

Atatürkçü çağdaşlaşma ve onun zihniyeti, "Atatürk İnkılâbı toplumumuz için Batı'nın hem Rönesans, hem de Hümanizm hereketinin karşılığı olduğuna göre bu hareketin insancıl değerlere dayanan ve zihin özgürlüğü ile insan onurundan esinlenen akılcı, lâik ve hümanist bir ahlâk ve zihniyet gerektirdiği muhakkaktır" düşüncesine dayanarak geliştirilmiştir[27].

Günümüz gerçeklerinde "modernleşme" kavramını ve Türkiye modernleşmesini, tabii ki sosyo-kültürel yönüyle değerlendirecek olursak, şu çıkarsamalar yapılabilir.

Çağımızda tüm dünyanın ciddi değişim ve dönüşüm sürecine girmesi ve tüm insanlık ailesinin bir zihniyet değişikliğine zorlanmakta olması nedeniyle, "modernleşme" kavramı küreselleşme konseptinde sık sık kullanılarak, "küreselleşme" kavramının güncelliği dolayısıyla yeni önem ve boyut kazanmıştır. Çünkü "küreselleşme ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin, bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırların dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır"[28]. "Modernleşme" teriminin küreselleşme konseptinde kullanılması, ayrıca küreselleşmenin milletlerin etkileşimi ve kültürel temasların çok boyutluluk problemi oluşuyla da ilintilidir. Mc Grew, küreselleşmeyi "Sosyal ve Kültürel düzenlemeler üzerinde çoğrafi engellerin azaldığı ve insanların bu azalmanın gittikçe farkına vardığı bir süreç" olarak tanımlamaktadır[29]. Bugün küresel modernleşme süreci tüm toplumları kapsayarak, bu süreçlerin gerçekleşmesinde sosyo-kültürel dokunun önemini ve etkiliğini ortaya çıkardı. Ülkelerin sahip olduğu birikim ve kapasite farklılıkları, bu süreci karmaşıklaştırmaktadır. Bu sosyo-kültürel farklılıklar çeşitli gelişme varyantlarının oluşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla gelişme modelleri şekillenmiş ve bu modeller içerisinde Türk modeli kendine özgü yer tutmuştur. Atatürk reformlarının Türk modernleşmesinin tarihsel ve toplumsal gelişimindeki payı ve dolayısıyla süreç içinde elde edilen başarılar bugünkü Türk kültür hayatında Kemal Atatürk'ün yerini[30] ve kendisinin bir "Çağdaşlaşma Lideri" vasfını koşullandırmıştır.

Günümüzde gelişen dünya koşullarına ayak uydurmak bir varolma ve gelişme şartı olduğundan, modernleşmenin sürekli, kaçınılmaz ve sürgit bir süreç oluşu da bir gerçektir. Küreselleşen dünyada sosyal,

---

[23] Tazegül, a.g.e., s.50

[24] İnalcık, a.g.m., s. 119

[25] İnalcık, a.g.m., s. 119

[26] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.210-214

[27] Baykal - Baykal, a.g.m., s. 223

[28] Baykal - Baykal, a.g.m., s. 252

[29] Mc Grew, A. A Global Society, Modernity and İt's Futures, Cambridge: Polity Pub, 1999, s. 8

[30] İlber Ortaylı, "İnkılapçı Atatürk", Atatürk ve Modern Türkiye. Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2001, s. 386

kültürel vb. alanlarda kendini gösteren etkileşim ve bağımlılık, Türkiye'nin sosyo-kültürel açıdan modernleşmesini hızlandırarak, zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusu da sıkça modernleşme ve küreselleşme konseptinde ele alınıyor, çünkü Cumhuriyet döneminde yapılan sosyo-kültürel reformlar, günümüzde Türkiye'ye Avrupa Birliği kapısını açan Atatürkçü çağdaşlaşmanın somut örnekleri olarak nitelendirilmektedir[31]. Niteliklerin evrensel oluşu, onların uzantılarının günümüzde bile değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Tabii ki modernleşme bir değişimdir. Çağdaşlık değişimi öngörmekte ve talep etmektedir. Henüz 20. yüzyılın başlarında bunun gerekliliği ve bilinci, Atatürk'ün "Çağdaş dünyada yer alabilmek kendimizi değiştirmemize bağlı bir iştir"[32] sözlerinde ifade edilmiştir. Ama önemli olan başarılı modernleşme için, toplumun ihtiyaçlarını bilerek, topluma yükleyeceği olumsuz ve kazandıracağı olumlu yönleri öngörerek hangi sosyo-kültürel reformların gerçekleştirilmesinin uygun olacağının saptanmasıdır[33]. Dolayısıyla günümüzde bilinçli modernleşmeye gereksinim duyulmaktadır ve çağdaşlaşma bilincinin gelişmesi önem kazanmaktadır. "...Sosyal bünye daima gelişen ve tekâmüle yönelmesi zâruri olan bir durumdadır. İlim ve teknik ise her an yeniliklere, icatlara açıktır. İşte bu durum karşısında insanların istek ve ihtiyaçları hem maddî, hem manevî sahada daima çoğalan bir şekilde gelişir. ..."[34]

Batılı olmayan ülkelerde modernleşmenin belirtileri, Batı spesifiğinde olanlarla özdeş değildir. Dolayısıyla modernleşme süreçlerinin analizinde Batı için kullanılan "çağdaş toplum" ve genel olarak Batılı olamayan ülkeler için kullanılan "geleneksel toplum" kategorilerinden hareket ederek dönüşüm değerlendirmesi yanlıştır. Nitekim çağdaş toplum stereotipleri içerisinde "karma", "sentez, bireşimli" diye tanımlayabileceğimiz sosyo-kültürel sistemlerle de karşılaşıyoruz. Bu durumda sadece yukarıda arz olunan toplum kıstaslarından hareket ederek tüm toplumlara yorum getirilmesi eksik ve çarpıtılmış sonuçlar doğurur.

Türkiye'nin sosyo-kültürel dokusu için şartlı olarak (sembolik) kullanılan "Doğu - Batı", "İslam – Batı", "Avrupa – Asya" koordinatlarında "Doğu toplumu" ve "Batı toplumu", "geleneksel" ve "çağdaş", "klâsik Müslüman toplumu" ve "çağdaş Müslüman toplumu", "Avrupalı toplum" ve "Avrupalı olmayan toplumlar"a özgü özellikleri genelleştirerek, ayrıca yalnız bu toplumun özgül özelliklerinden, başat olan bilinç nevinden hareket etmek gerekir.

Çağdaş Türkiye iki dünya arasında köprü oluşturmuştur, yani bugün Türkiye'nin düalist özdeşliği, hem Batı hem de Doğu'ya aidiyeti konusunda düşünce güçlenmektedir. Bu bakımdan Türkiye'nin modernleşme konusu birçok boyutuyla, aynı zamanda toplumun eklektik niteliği ve Doğu ve Batı kültürlerinin ortakyaşarlılığını sergilemesi hususu da göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Doğu - Batı sentezi Türkiye'nin modernleşmesinin yaygınlaşmasının temel referanslarından biri olmaktadır.

Türk devrimleri eskiyle yeniyi birleştirerek bu geleneğin tezahürü olup, sosyo-kültürel dokunun bu senteze müsait olduğunu sergilemiştir. Bu toplumsal (sosyo-kültürel) modifikasyonların koşulları ve statiği ışığında modernleşme sürecinin araştırılması, dünyada çağdaş Türkiye'nin kültüroloji imajının değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda modernleşme sürecinde toplumda ortaya çıkan hızlı ve hatta total (topyekün) modernleşme yandaşlarıyla, – bunlar arasında radikal Batılılaşmadan yana olanlar ciddi bir oran teşkil etmektedir, – geleneksel değerler savunucuları arasında olabilecek en iyi nispetin belirlenmesi açısından da sosyo-kültürel tahlile gereksinim duyulmaktadır.

Özgün sosyo-kültürel deneyime sahip olan Türkiye bu deneyimi, sosyo-kültürel sistemlerin etkileşimi, direnişi ve uyumlaştırması süreçlerinin analizine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumu itibariyle Batı ile Doğu arasında bir köprü oluşturması, ülkenin dünya siyasî coğrafyasında yeri ve konumu, dünya tarihinde benzeri olmayan bir tecrübeyi daha da önemli kılmıştır. Dolayısıyla bugünkü Türk cemiyetinin içinde bulunduğu kültürel renklilik, "sentez" sosyo-kültürel dokuya sahip ülkelerin uygun ortam ve özelliklere sahip oluşu nedeniyle özgün modernleşmelerine imkân sağlamaktadır.

---

[31] Giritli, a.g.m, s. 316

[32] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s.181

[33] Mehmet Saray, "Giriş: Çağdaşlaşma/Modernleşme Kavramı", Atatürk ve Çağdaşlaşma – belgeler ve görüşler, Ankara: AKDTYK, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 9

[34] Afet İnan, M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, s.122